

Uluslararasılaşma Sürecindeki Ticari İşletmeler İçin Sosyal Etki Değerlendirmesinin Önemi

Memduh Eren Giderler¹

Özet

Uluslararasılaşma süreci, ticari işletmelere büyüme ve rekabet avantajı sağlarken, kültürel farklılıklar, yasal düzenlemeler, finansal riskler ve sosyal etkiler gibi zorlukları da beraberinde getirir. Sosyal etki değerlendirmesi (SED), işletmelerin faaliyetlerinin sosyal sonuçlarını analiz ederek, toplum, çevre ve yerel ekonomiler üzerindeki etkilerini yönetmelerine yardımcı olan bir araç olarak ön plana çıkmaktadır. Bu araştırma, işletmelerin uluslararasılaşma sürecinde SED uygulamalarının, küresel ve uluslararası insan hakları temelli politika belgelerine uyum sağlama açısından önemini vurgulamaktadır. Birleşmiş Milletler, OECD, Dünya Bankası ve Avrupa Birliği gibi kuruluşlar tarafından yayımlanan bu belgeler, işletmelere kurumsal sosyal sorumluluk bilinci kazandırırken, uyumsuz olan işletmelerin uluslararası pazarlarda sürdürülebilir başarı elde etmesinin zorlaşacağını göstermektedir. SED, bu belgelerin hedefleri doğrultusunda işletmelere rehberlik etmekte ve uyum sağlayan işletmelere rekabet avantajı sunmaktadır. Çalışma, SED'in, ticari işletmelerin uluslararası operasyonlarında sosyal etkileri yöneterek, sürdürülebilir rekabet avantajını nasıl sağlayabileceğini tartışmaktadır.

GİRİŞ

Küreselleşme çağında, ticari işletmelerin uluslararasılaşması, büyüme ve rekabet avantajı elde etmek için kritik bir stratejik alan haline gelmiştir. Ancak, uluslararası pazarlara açılmak işletmelere yeni fırsatlar sunarken, beraberinde çeşitli zorlukları da getirmektedir (Liang ve diğerleri, 2012: 135-136). Dolayısıyla, bu süreçte dikkate alınması gereken birçok unsur vardır. Bu unsurlar arasında faaliyet yürütülecek ülkedeki kültürel farklılıklar, yasal düzenlemeler, lojistik ve tedarik zinciri yönetimi, finansal riskler, farklı pazar dinamikleri ile teknolojik uyum ve inovasyon gibi çok sayıda

1 Arş. Gör. Dr. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü, memduheren.giderler@asbu.edu.tr, Orcid Id: 0000-0003-1062-7205

boyut yer almaktadır (Cuervo-Cazurra ve diğerleri, 2007: 712). Bunlara ek olarak, günümüzde artan bir trend ve gereklilik olmak üzere işletmelerin faaliyetlerinin olası sosyal etkilerinin yönetilmesi de önemli bir boyut olarak değerlendirilmektedir.

‘Sosyal etki’ kavramını ele alan ve birbirleri ile rekabet eden ve çelişen söylemler bulunmaktadır (Vanclay, 2020: 126). Bu kitap bölümünde ele alınan ve açıklanan söylemin (discourse) yanı sıra literatürde en az iki farklı ana söylem olduğu değerlendirilmektedir. Bunlardan biri, hayırsever (philanthropy) kuruluşların faaliyetlerinden elde edilen sosyal getirilerin değerlendirilmesinde kullanılan nicel yöntemlerle ilgilidir. Diğer bir deyişle, bu söylem, kuruluşların hibelerinden ve bağışlarından elde edilen olumlu sonuçları belirleme ve ölçme üzerinedir (Lim, 2010: 26). Bir diğer söylem ise, Avrupa Birliği projelerinin beklenen sosyal sonuçlarının değerlendirilmesi ve bu sonuçların Avrupa sosyal politika hedefleri ile ne derece tutarlı olduğunun belirlenmesini ele almaktadır (European Commission Impact Assessments, 2024, online). Bu araştırmanın dayandığı ve ‘Sosyal Etki Değerlendirmesi (SED)’ hakkındaki baskın olan söylem ise, 1970’lerin başında, çevresel etki değerlendirme (ÇED) alanından bağımsız bir söyleme evrilererek ortaya çıkmıştır (Vanclay, 2003: 7-8, 2015: iv, 2020: 126). Uluslararası Etki Değerlendirme Birliği (International Association for Impact Assessment) tarafından yayımlanan rehber belgede SED şu şekilde tanımlanmaktadır: “Planlanmış müdahalelerin (politikalar, programlar, planlar, projeler) yol açtığı herhangi bir sosyal değişim sürecinin, kasıtlı ve kasıtsız sosyal sonuçlarının hem olumlu hem de olumsuz yönleri açısından analiz edilmesi, izlenmesi ve yönetilmesi süreçleridir” (Vanclay ve diğerleri, 2015: 1).

SED, yerel ve bölgesel projelerin yanı sıra işletmelerin uluslararasılaşma çabalarının ve uluslararası operasyonlarının toplum, çevre ve yerel ekonomiler üzerindeki etkilerini anlamalarına ve yönetmelerine yardımcı olan bir araç olarak ön plana çıkmaktadır. Bu durumun altında yatan ana neden; Birleşmiş Milletler (1945, 1948, 1966a, 1966b, 1979, 1989, 1992, 2004, 2007a, 2007b, 2011, 2015, 2018, 2023), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD, 2011, 2015, 2018, 2020), Dünya Bankası (2011, 2017, 2019), Uluslararası Finans Kurumu (IFC Ekvator Prensipleri, 2020, 2022), Avrupa Birliği ve Avrupa Komisyonu (2009, 2011, 2015, 2024), Avrupa Kalkınma Bankası (2022), Uluslararası Çalışma Örgütü (1958, 1998), Uluslararası Standartlar Teşkilatı (2010, 2015a, 2015b, 2018a, 2018b, 2023), Dünya Adil Ticaret Örgütü (2013, 2018, 2019) gibi küresel ve uluslararası kuruluşlar tarafından doğrudan ya da dolaylı olmak üzere ticari işletmelere dönük bir biçimde yayınlanan insan hakları temelli (human rights-based approach) tavsiye edici ve/veya bağlayıcı politika belgeleridir.

Bu araştırmada, yukarıda sıralanan küresel ve uluslararası tavsiye edici ve bağlayıcı politika belgelerine uyum sağlamayan ticari işletmelerin uluslararasılaşma süreçlerinde neden başarılı olamayacakları üzerine bazı çıkarımlarda bulunulacaktır. Buna ek olarak, söz konusu belgelere uygun bir şekilde faaliyetlerini yürüten işletmelerin uluslararasılaşma sürecinde sürdürülebilir rekabet avantajını sağlama konusunda elde edebileceği fırsatlar ele alınacaktır. SED'in söz konusu küresel ve uluslararası politika belgelerine uyum sürecinde anahtar bir araç rolü oynayabileceği üzerine tartışmalar yürütülecektir.

1. TİCARİ İŞLETMELERİN ULUSLARARASILAŞMASI

Ticari işletmelerin uluslararasılaşması, büyüme ve sürdürülebilir rekabet avantajı elde etmek için kritik bir strateji haline gelmiştir. Uluslararası pazarlara açılmak, işletmelere yeni müşteri kitlelerine ulaşma, gelir kaynaklarını çeşitlendirme ve marka bilinirliğini artırma fırsatı sunmaktadır. Ancak, bu süreç karmaşık ve çok boyutludur. Farklı pazar dinamikleri ve rekabet koşulları, işletmelerin stratejik planlamalarını ve pazarlama stratejilerini etkilemektedir. Örneğin, kültürel farklılıklar, işletmelerin farklı ülkelerdeki tüketici davranışlarını ve iş yapma biçimlerini anlamalarını zorlaştırabilir. Dil bariyerleri, iletişimde ve iş ilişkilerinde aksaklıklara neden olabilir. Lojistik ve tedarik zinciri yönetimi, uluslararası operasyonlarda başka bir büyük zorluktur. Farklı coğrafi bölgeler arasında mal ve hizmetlerin taşınması, depolanması ve dağıtılması karmaşık lojistik çözümler gerektirmektedir. Ayrıca, finansal riskler, döviz kurlarındaki dalgalanmalar ve ekonomik istikrarsızlıklar uluslararasılaşma sürecindeki işletmeler için önemli bir endişe ve sorun kaynağı olarak ön plana çıkmaktadır. Diğer yandan, teknolojik uyum ve inovasyon, işletmelerin rekabetçi kalabilmesi için hayati öneme sahiptir, ancak farklı ülkelerdeki teknolojik altyapı eksiklikleri ve/veya farklılıkları bu süreci zorlaştırabilir.

Bu zorlukların yanı sıra ve belki de en önemlisi ise yasal ve düzenleyici metinlere uyumluluktur. Çünkü, yasal ve düzenleyici politika belgelerine uyum sağlamayan ticari işletmeler yukarıdaki sorun alanları ile karşılaşma şansına dahi erişememektedir. Bunun nedeni ise söz konusu yasal uyumu sağlamayan işletmelerin yabancı bir ülkede işletme ruhsatı alarak faaliyetlerine başlamasının mümkün olmamasıdır.

Her ülkenin kendi iş yapma kuralları ve düzenlemeleri vardır ve bu düzenlemelere uyum sağlamak zaman alıcı ve maliyetli olabilir. Ancak faaliyet gösterilecek olası ülkenin iş yapma kuralları ve düzenlemelerine uyum sağlamadan daha öncelikli ve kritik olmak üzere Birleşmiş Milletler,

OECD, Dünya Bankası, Avrupa Birliği, Avrupa Komisyonu, Uluslararası Çalışma Örgütü, Uluslararası Standartlar Teşkilatı gibi küresel ve uluslararası kuruluşlar tarafından deklare edilen tavsiye niteliğindeki ve/veya bağlayıcı (yaptırım içeren) metinlere uyum sağlanması gerekmektedir. Sözü edilen metinler, insan hakları temelli dokümanlardır ve bu metinlerden birçoğu doğrudan ya da dolaylı olmak üzere işletmelerin faaliyetlerinin sosyal etkilerini de dikkate almaları gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu çalışmada ele alınan ve insan hakları temelli bir sosyal etki değerlendirmesi söylemi olan SED'in, işletmelere uluslararasılaşma süreçlerinde katkı sağlama niteliği olan bir yaklaşım ve uygulamaya sahip olduğu öne sürülmektedir. Tüm bu unsurlar göz önünde bulundurulduğunda, uluslararasılaşma sürecinin insan hakları temelli bir yaklaşım içinde SED uygulanarak titizlikle planlanması ve yönetilmesi gereken bir süreç olduğu değerlendirilmekte ve işletmelerin uluslararası ölçekte başarılı olabilmesi için insan haklarına ve çevreye saygılı, yasal uyumu sağlamış, kültürel duyarlılığı mevcut, katılımcı ve sosyal açıdan sorumlu stratejik adımlar atmaları gerekliliği vurgulanmaktadır.

2. küresel ve uluslararası politika belgeleri ve standartlar

Bu bölümde, uluslararasılaşmayı amaçlayan ticari işletmeleri doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren standartlar, deklarasyonlar ve sözleşmeler hakkında genel bir bakış sunulmaktadır. Bu belgeler, Esteves ve diğerlerinin (2012: 38) sosyal performans ve sosyal etki değerlendirme alanları için belirlediği beş seviyeli sınıflandırmanın belirli ölçüde revize edilmiş hali ile üç ayrı kategori özelinde sunulmaktadır.

- Devletler (Hükümetler) Arası Örgütler: Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) vb.
- Uluslararası Finans Kuruluşları (Çok Taraflı Kalkınma Bankaları): Dünya Bankası, Uluslararası Finans Kurumu (IFC), Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) ve Avrupa Yatırım Bankası (EIB) vb.
- Çok Paydaşlı Girişimler: Uluslararası Standardizasyon Örgütü (ISO), Küresel Raporlama Girişimi (GRI) vb.

Özellikle gelişmiş ülkelerde olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde iş yapabilmek için ticari işletmelerin öncelikle İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde (1948) yer alan temel ilkelere uygun bir şekilde faaliyetlerini yürütmesi gerekmektedir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948), günümüz insan hakları anlayışının temelini oluşturmaktadır. Eleanor Roosevelt liderliğindeki dokuz

kişilik uluslararası bir ekip tarafından hazırlanan metin, BM üyeleri tarafından geniş çapta desteklenmiştir. Beyanname, eşitliği temin etme ve ayrımcılık yapmama, tüm kişilerin onurunun korunması, sivil ve politik haklar ile temel özgürlükler gibi çeşitli konuları kapsayan maddeler içermektedir. Beyannamenin önsözünde, kalıcı barışı sağlamak için vatandaşların yönetime katılma, görüşlerini özgürce ifade etme haklarının korunması ve zorbalık ile baskıya karşı çıkmamanın gerekli olduğu vurgulanmaktadır. Tüm halklar için sosyal ilerleme ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesi güçlü bir şekilde teşvik edilmektedir. Evrensel beyannameye yer alan hedefler, uluslararasılaşmayı amaçlayan özel sektör işletmelerinin amaçlarıyla içselleştirilmiş bir biçimde örtüşürülmelidir.

Bu bölümün ilerleyen kısmında, ticari işletmelerin uluslararasılaşması ile ilişkilendirilebilecek küresel ve uluslararası belgeler ve içerikleri hakkında bilgi paylaşımında bulunulacaktır.

2.1. Devletler (Hükümetler) Arası Örgütler

'Devletler arası örgütler' kavramı ile birlikte çeşitli ülkelerden hükümetlerin oluşturduğu önemli küresel ve uluslararası kurum ve kuruluşlar ifade edilmektedir. Bu kapsam içerisinde yer alan en uygun örnekler BM ve onun bağlı kuruluşlarıdır. Ancak Avrupa Komisyonu ve OECD gibi diğer kuruluşlar da önem taşımaktadır. Devletler arası örgütler, dünyanın farklı bölgesel alanları için de mevcuttur; örneğin, Afrika Birliği, Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) vb.

Tablo 1, uluslararasılaşmayı hedefleyen özel sektör işletmeleri için önemli olduğu düşünülen devletler arası örgütlere ait bazı temel belgeleri açıklamaktadır.

Tablo 1. Devletler Arası Örgütler Tarafından Yayımlanan Tavsiye Edici ve Bağlayıcı Anlaşmalar, Sözleşmeler ve Politika Belgeleri

Belge Adı	Belgenin Açıklaması
BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966a)	Bu sözleşme ile imzacı devletler, bireylerin yaşam hakkı, din, ifade ve toplanma özgürlüğü, seçme hakkı ve adil yargılanma hakkı gibi medeni ve siyasi haklarına saygı göstermeyi taahhüt etmektedir.
BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi (1966b)	Bu sözleşmenin 7. maddesinde, işçilere adil ücretlerin ödenmesi, özellikle kadınlar için eşit işe eşit ücret ilkesine uyulması, güvenli ve sağlıklı bir çalışma ortamının sağlanması, terfi ve atamalarda adaletin gözetilmesi, sosyal hakların tanınması ve özetle tüm çalışanların sosyal hakları geniş bir biçimde vurgulanmaktadır.

BM Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi (2004)	Bu Sözleşmenin temel amaçları 1. maddede; (a) yolsuzluğu önleme ve yolsuzlukla mücadeleyi daha etkin ve verimli hale getirmek için önlemleri teşvik etmek ve güçlendirmek; (b) varlıkların geri alınması dahil olmak üzere yolsuzluğun önlenmesi ve mücadelesinde uluslararası iş birliği ve teknik yardımı teşvik etmek ve desteklemek; (c) kamu yönetiminin dürüstlüğü, hesap verebilirliği ve doğru yönetimini teşvik etmek olarak ifade edilmektedir.
BM Engelli Kişilerin İnsan Hakları Sözleşmesi (2007a)	Bu Sözleşme, engelli kişilerin eğitim, sağlık ve istihdam gibi tüm haklara erişimleri konusunda hiçbir şekilde ayrımcılığa uğramamaları gerektiğini ele almaktadır (Madde 3, 4, 5).
BM Yerli Halklar Bildirisi (2007b)	Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen bu Bildirge, tüm dünyadaki yerli halkların (Indigenous peoples) haklarını desteklemekte ve korumaktadır. Bildirge, yerli halkların yaşamlarını sürdürürebilmeleri, onurlu bir şekilde yaşamaları, refah düzeylerinin yükseltilmesi ve haklarının korunması için kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Özerklik, toprak ve kaynaklar, kültürel haklar, dil, eğitim, sağlık ve kalkınma gibi geniş bir yelpazedeki konuları ele almaktadır. Yerli halkların topraklarını, kaynaklarını veya kültürel mirasını etkileyebilecek herhangi bir faaliyetle ilgili olarak Özgür, Önceden ve Bilgilendirilmiş Rıza (Free, Prior, and Informed Consent) kavramının önemini vurgulamaktadır. Aynı zamanda devletleri ve özel sektör işletmelerini, haksızlıklara çözüm bulmak ve yerli halklarla uzlaşmayı teşvik etmek için önlemler almaya çağırılmaktadır.
BM İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri (2011)	Birleşmiş Milletler İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri (UNGP), iş dünyasının insan hakları konusundaki sorumluluklarının ele alınması sürecinden sonra ortaya çıkmıştır. Üç “temel ilke” üzerine kurulu olan UNGP (koruma, saygı ve çare), devletlerin vatandaşlarını insan hakları ihlallerine karşı koruma yükümlülüğünü, işletmelerin tüm kişilerin insan haklarına saygı gösterme sorumluluğunu ve hem yargısal hem de yargı dışı etkin çözüm yollarına erişim ihtiyacını ortaya koymaktadır. UNGP sadece tüm özel işletmeler için değil, kar amacı gütmeyen, sektörü, konumu, mülkiyeti ve yapısı ne olursa olsun tüm kuruluşlar (kamu, özel ve STK'lar) için uygulanabilir.
Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Temel İş Prensipleri ve İş Hakları Bildirgesi (1998) (2022'de değiştirilmiştir)	Bu belge, çalışan haklarına ilişkin temel ilkelerin bir özeti niteliğindedir. Özgür bir şekilde sendika kurma ve toplu pazarlık hakkı; her türlü zorla çalıştırmanın, çocuk işçiliğinin ve meslekteki her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması; güvenli ve sağlıklı bir çalışma ortamı hakkı gibi konuları ele almaktadır.

BM Rio Çevre ve Kalkınma Deklarasyonu (1992)

Rio Deklarasyonu, “küresel çevre ve kalkınma sisteminin bütünlüğünü korumayı” amaçlamaktadır. Örneğin, 1. prensip şöyle ifade edilmiştir: “İnsanlar, sürdürülebilir kalkınmanın merkezinde yer alır. Sağlıklı ve verimli bir yaşam sürme hakkına sahiptirler, bu hak doğayla uyum içinde olmalıdır.” Aynı şekilde, 3. prensip ise: “Kalkınma hakkı, günümüz ve gelecek nesillerin kalkınma ve çevresel ihtiyaçlarını adil bir şekilde karşılayacak şekilde sağlanmalıdır” ifadesine sahiptir.

BM Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi 2030 (Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları) (2015)

2015 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları dahil olmak üzere 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Ajandasını kabul etmiştir. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, 17 ana konuyu kapsayan sosyal, kültürel ve ekolojik sorunlara çözüm sunmaya odaklanan bir çağrı olarak değerlendirilmektedir.

OECD Çok Uluslu İşletmeler Genel İlkeleri (orijinal 1976, güncel versiyon 2023)

Bu Kılavuz, işletmelerin kurumsal davranışlarına ilişkin ortak beklentileri ifade etmektedir. Genellikle her 10 yılda bir güncellenmekte olup en son sürümü 2023 yılında yayınlanmıştır. Şirketlerin ekonomik, çevresel ve sosyal ilerlemeye katkıda bulunmaları ve adil rekabete girmeleri beklentisini taşır. Şirketler, çalışanlarının ve faaliyetlerinden etkilenenlerin hakları da dahil olmak üzere insan haklarına saygı göstermek zorundadır. Sorumlu işletme davranışı ve istihdam, endüstriyel ilişkiler, çevre, bilgi açıklama, rüşvetle mücadele, tüketici çıkarları, bilim ve teknoloji, rekabet ve vergilendirme gibi konularla ilgili önerilerde bulunmaktadır.

OECD Sorumlu İş Yönetimi Özen Yükümlülüğü (OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct) (2018)

Bu belge, işletmelerin OECD Çok Uluslu İşletmeler Genel İlkeleri ile uyumlu olmak için 'ön denetim' yapmaları beklenen şekilde nasıl hareket etmeleri gerektiği konusunda rehberlik sağlamaktadır. Bu özelliği nedeniyle işçi ve insan hakları, yolsuzlukla mücadele ve işletme paydaşlarının da iş süreçlerine dahil edilmesi gibi konuları ele alarak geniş bir bakış açısı sunar. İşletmeler, sorumlu işletme davranışını benimsemeli ve faaliyetlerinin olası olumsuz etkilerini belirlemeli ve ele almalıdır. Kuruluşlar, uygulamaları ve sonuçları izlemeli ve rapor etmelidir.

G20/OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri (2015)

Bu ilkelerin temel amacı, şeffaflığı ve hesap verebilirliği teşvik etmektir. Bu durumun da finansal piyasaların etkin işleyişine, yatırımcı güvenine ve sürdürülebilir ekonomik büyümeye katkıda bulunacağı ifade edilmektedir. İlkeler, hissedarların hakları, paydaşların rolü, yönetim kurulunun sorumlulukları gibi oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Örneğin 5.A.2 maddesi, finansal verilerin yanı sıra işletmelerin insan hakları, çevre, kamu politikalarına bağlılık ve iş etiği gibi sosyal konulardaki performanslarını açıklamalarını önermektedir.

2.2. Uluslararası Finans Kuruluşları

Esteves ve diğerleri (2012: 38)'ne göre, sosyal performans standartlarının ikinci türü, uluslararası finans kuruluşları ve çok taraflı kalkınma bankaları tarafından geliştirilenlerdir. Uluslararası finans kuruluşları, finanse ettikleri projelerle ilgili prensiplere sahiptir ve finansmanın yararlanıcısı olan ticari işletmelere belirli yükümlülükler getirmektedir. Başka bir deyişle, sürdürülebilir kalkınmayı hedeflerken sadece finansal konulara odaklanmak yerine çevresel ve sosyal etkileri de dikkate almaktadırlar. Dolayısıyla, sosyal performansı düşük olan ticari işletmeler söz konusu finansal kaynaklara ulaşamamakta ve bu durum da ticari işletmelerin uluslararasılaşmasında bir engel boyutu olarak ön plana çıkmaktadır. Uluslararası finansal kuruluşların bazı önemli sosyal performans standartları Tablo 2'de açıklanmaktadır.

Tablo 2. Uluslararası Finans Kuruluşları Tarafından Sunulan Sosyal Performans Standartları

Belge Adı	Belgenin Açıklaması
Uluslararası Finans Kurumu (International Finance Corporation) (2012)	IFC, Dünya Bankası'nın özel sektör kolu olarak bilinir. IFC Performans Standartları yüksek itibara sahiptir ve diğer bankalar ve Ekvator Prensipleri için bir model haline gelmiştir. Bu standartlar, yatırım projeleriyle ilişkilendirilen çevresel ve sosyal riskleri ve etkileri yönetme konusunda rehberlik sağlamaktadır. Sekiz standart, şu konuları kapsamaktadır: 'Çevresel ve Sosyal Risklerin ve Etkilerin Değerlendirilmesi ve Yönetimi' (PS1); 'İş ve Çalışma Koşulları' (PS2); 'Kaynak Verimliliği ve Kirliliğin Önlenmesi' (PS3); 'Toplum Sağlığı, Güvenliği ve Emniyeti' (PS4); 'Arazi Edinimi ve Gönüllü Olmayan Yer Değiştirme' (PS5); 'Biyocoşunluluğun Korunması ve Canlı Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi' (PS6); 'Yerli Halklar' (PS7) ve 'Kültürel Miras' (PS8). Bu standartlara uyum, IFC'den finansman sağlamayı amaçlayan işletmeler için bir gereklilik olarak ön plana çıkmaktadır.
Dünya Bankası Çevresel ve Sosyal Çerçevesi (2017)	Dünya Bankası'nın yatırım projelerini ve faaliyetlerini yönlendirmek için bir dizi politika ve standart olarak yürürlüğe girmiştir. Çerçeve, projelerin çevresel ve sosyal açıdan sürdürülebilir olduğundan emin olmayı amaçlamaktadır ve olumlu gelişim sonuçlarını teşvik ederken potansiyel olumsuz etkileri en aza indirmektedir. Büyük ölçüde IFC Performans Standartlarına dayanmaktadır, ancak iki standart daha eklenmiştir. Eklenen iki standart şu şekildedir: 'Finansal Araçlar' (ÇS9); ve 'Paydaş Katılımı ve Bilgi Açıklaması' (ÇS10).
Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) (2019)	EBRD, finansal destek sağlama şartlarını Dünya Bankası'nın Çevresel ve Sosyal Çerçevesinin içerik bağlamında belirli ölçüde değiştirilmiş bir versiyonuna dayandırmaktadır. EBRD'nin şartları şunlardır: Çevresel ve Sosyal Risklerin ve Etkilerin Değerlendirilmesi ve Yönetimi (PR1); İş ve Çalışma Koşulları (PR2); Kaynak Verimliliği ve Kirliliğin Önlenmesi ve Kontrolü (PR3); Sağlık, Güvenlik ve Emniyet (PR4); Arazi Edinimi, Arazi Kullanımına İlişkin Kısıtlamalar ve Gönülsüz Yerinden Edilme (PR5); Biyocoşunluluğun Korunması ve Canlı Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi (PR6); Yerli Halklar (PR7); Kültürel Miras (PR8); Finansal Araçlar (PR9); ve Bilgi Açıklaması ve Paydaş Katılımı (PR10).
Avrupa Yatırım Bankası (EIB) Çevresel ve Sosyal Standartları (2022)	EIB tarafından finanse edilen projelerin çevresel ve sosyal açıdan sürdürülebilir olmasını temin etmek için tasarlanmıştır. AB'nin iklim, çevre koruması ve sosyal gelişim gibi genel hedeflerine katkıda bulunur. EIB'nin çevresel ve sosyal standartları, gelişen uluslararası en iyi uygulamalar ve AB'nin politika öncelikleriyle uyumlu hale getirilmektedir. Bu standartlar, EIB tarafından finanse edilen projelerin çevresel ve sosyal kriterlere uyumunu sağlar, sürdürülebilir kalkınmayı ve sorumlu yatırım uygulamalarını teşvik eder.

Ekvator Prensipleri (2020)	Ekvator Prensipleri, finansal kuruluşların proje finansmanı süreçlerinde çevresel ve sosyal riskleri değerlendirmek, yönetmek ve azaltmak için belirlenen bir çerçevedir. Bu prensipler, özellikle büyük ölçekli altyapı ve doğal kaynak projelerinde uygulanır ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkıda bulunmayı amaçlar. İlk olarak 2003 yılında oluşturulan prensipler, projelerin olası olumsuz etkilerini minimize etmek ve paydaşlar arasında iş birliğini teşvik etmek için tasarlanmıştır.
----------------------------	---

2.3. Çok Paydaşlı Girişimler

Çok paydaşlı girişimler tarafından hazırlanan çeşitli uluslararası standartlar da bulunmaktadır. Genel anlamda, kamu kurumlarını, sivil toplum örgütlerini, endüstri gruplarını, sivil toplumu ve potansiyel olarak işletme faaliyetlerinden etkilenen kişiler olmak üzere çeşitli paydaşları içermesiyle dikkat çekmektedir. Söz konusu standartlar sadece bir danışma faaliyeti olarak değil, bir değerlendirme şeklinde bir araya getirilmektedir.

Tablo 3. Çok Paydaşlı Girişimler Tarafından Sunulan Standartlar

Belge Adı	Belgenin Açıklaması
ISO 9001:2015 Kalite Yönetim Sistemleri Standardı	Kalite yönetim sistemi için kriterleri belirlemekte ve güçlü bir müşteri odaklılık, liderlik katılımı, süreç yaklaşımı ve sürekli iyileştirme gibi farklı kalite yönetimi ilkelerine dayanmaktadır. Boyut veya endüstri fark etmeksizin herhangi bir örgüte uygundur ve müşteri ve paydaş gereksinimlerini karşılayan ürün ve hizmetlerin tutarlı bir şekilde sağlanması yoluyla müşteri memnuniyetini artırmayı amaçlamaktadır.
ISO 14001:2015 Çevre Yönetim Sistemleri Standardı (EMS)	EMS, büyüklüğü ya da faaliyet alanı değişmeksizin her örgüte uygulanabilir ve sosyal konuları da kapsayabilir. EMS, örgütlerin tüm faaliyetleri boyunca çevresel konularını yönetmesine yardımcı olur.
ISO 26000:2010 Sosyal Sorumluluk Rehberi	Tüm örgütlere kurumsal sosyal sorumluluğu teşvik etme konusunda rehberlik sağlamaktadır. Standart, hesap verebilirlik, şeffaflık, etik davranış, paydaşların çıkarlarına, hukukun üstünlüğüne, uluslararası davranış normlarına ve insan haklarına saygı gibi sosyal sorumlulukla ilgili yedi temel ilkeyi belirtir.
ISO 10002:2018 Müşteri Memnuniyeti ve Şikayetlerin Ele Alınması Yönergeleri	İşletmelerin müşterileriyle daha etkili ve uzun vadeli ilişkiler kurmalarını sağlayan bir yönetim yaklaşımıdır. Öncelikle müşteri odaklı bir ortam oluşturma, geri bildirimlere açık olma ve her şikayeti çözüme gibi yönetim taahhütlerini yerine getirmeyi amaçlar.

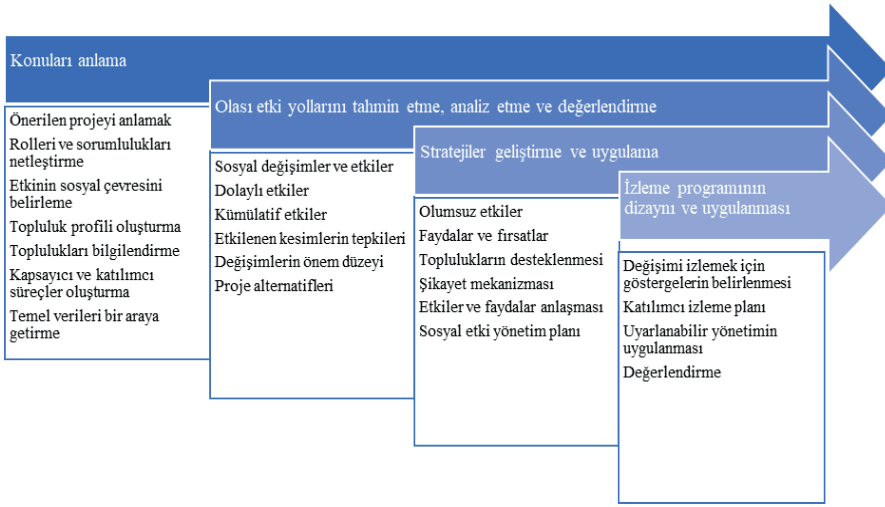
ISO 45001:2018 İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemleri	İş sağlığı ve güvenliği yönetim sistemleri için gereksinimleri belirlemektedir. Örgütler, sadece güvenlik değil zihinsel sağlık ve refahın tüm yönlerini de içerebilecek risk faktörlerini belirlemeye ve azaltmaya çalışmalıdır
Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative) (2023)	Sürdürülebilirlik raporlamasında öncü olan bağımsız uluslararası bir organizasyondur. İşletmelere ve dünya genelindeki hükümetlere iklim değişikliği, insan hakları, yönetim ve sosyal refah gibi kritik konuları düşünme ve üzerinde çalışma konusunda yardımcı olmaktadır.
Küresel İlkeler Sözleşmesi (Global Compact) (2023)	Dünyanın en büyük kurumsal sürdürülebilirlik girişimidir ve 160'tan fazla ülkede 17.000'den fazla kurumsal üyesi bulunmaktadır. CEO taahhütlerine dayanan gönüllü bir girişimdir ve evrensel sürdürülebilirlik prensiplerini uygulamak ve BM hedeflerini desteklemek için adımlar atmaya yöneliktir. Örgütleri, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir küresel ekonomi yaratmak için iş birliği yapmaya teşvik etmektedir. Sözleşmede yer alan 'On İlke', işletmelerin insan hakları, işgücü, çevre ve yolsuzlukla mücadele alanlarındaki temel sorumluluklarını ele almaktadır.
Sorumlu Yatırım İlkeleri (Principles for Responsible Investment) (2011)	BM Küresel İlkeler Sözleşmesi ve UNEP Finans İnisiyatifi ile ortaklık içinde başlatılmıştır. Yatırımcıları Çevresel, Sosyal ve Yönetişim konularına (Environmental, Social, and Governance issues) karşı hassas olmaya teşvik etmektedir.
B Corporation Sertifikası Certification (B Lab, 2023)	B Lab, sosyal ve çevresel performans standartlarını karşılayan şirketleri sertifikalandıran ve destekleyen kar amacı gütmeyen bir organizasyondur. B Lab, B Corp sertifikasyon programının arkasındaki ağ organizasyonudur. B Corp, çalışan faydalarından hayır işlerine, tedarik zinciri uygulamalarından girdi malzemelerine kadar sosyal faktörleri dikkate alan doğrulanmış performans, hesap verebilirlik ve şeffaflığın küresel olarak tanınan bir sertifikasıdır. B Corp sertifikasyonu almayı amaçlayan şirketler, uygulamalarına ve faaliyetlerine dair kanıt sunma ve belirli performans gereksinimlerini karşılama sürecini geçirirler.

3. Sosyal etki değerlendirmesi

Bu bölümde ele alınan Sosyal Etki Değerlendirmesi (SED) söylemi, işletmeler tarafından yürütülen faaliyetlerin ve projelerin sosyal etkilerinin sadece anlık bir ölçümünü yapmak yerine, tüm sürecin analiz edilmesi, izlenmesi ve yönetilmesi anlayışını benimsemektedir. Bu süreç, projelerin başlangıcından önceki dönemden, bitiş tarihinden sonraki döneme kadar olan tüm zamanı kapsamaktadır. Ayrıca SED, projelerin hem olumlu hem de olumsuz (hem kasıtlı hem de kasıtsız) sosyal etkilerini yönetmeyi hedeflemektedir. Bu özellikleri ile SED söylemi, telafisi mümkün olmayan

olumsuz sosyal etkilerin yalnızca ölçülmesinden öte bu etkilerin mümkünse önlenmesini ya da en azından azaltılmasını amaçlamaktadır. Dolayısıyla amaç, projelerin olumlu sosyal etkilerini artırmak ve olumsuz etkilerini süreç boyunca azaltmaktır (Vanclay ve diğerleri, 2015: 1). SED, proje geliştirme sürecinde pratik ve müdahaleci bir yaklaşım benimseyerek, projelerden kaynaklanan sosyal değişim ve dönüşümün proaktif bir şekilde yönetilmesine yardımcı olmayı amaçlamaktadır (Vanclay, 2003: 5; Esteves ve diğerleri, 2012: 36).

SED'in uygulanması sırasında birbirlerini tamamlayan dört ana aşama bulunmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Sosyal Etki Değerlendirmesinin Dört Aşaması

Kaynak: Vanclay ve diğerleri, 2015: 6

İlk aşamada projenin genel ve özel faaliyetlerinin tam olarak belirlenmesi, ulusal ölçekteki yasalar ve uluslararası standartların incelenmesi, proje tarafından doğrudan veya dolaylı olarak etkilenecek sosyal çevrenin tanımlanması büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, etkilenen tüm insanlara proje hakkında tam ve açık bilgi verilmesi, etkilenenlerin sürece tam katılımının sağlanması ve süreç boyunca insan haklarına saygı gösterileceği garantisinin verilmesi gerekmektedir. SED'nin ikinci aşamasında, olası sosyal etkilerin tahmin edilmesi, doğrudan, dolaylı ve kümülatif sosyal etkilerin belirlenmesi ve proje alternatiflerinin sunulması önemlidir. Etkilenen grupların olası sosyal etkilere nasıl tepki vereceği de araştırılmalıdır. Bunlara ek olarak, proje alternatiflerinin yanı sıra projenin tamamen iptal edilme olasılığı da

dikkate alınmalıdır. Üçüncü aşamada, olumsuz sosyal etkiler göz önünde bulundurulmalı ve Sosyal Etki Yönetimi ve Sosyal Performans Planları oluşturulmalıdır. Ayrıca, Etki ve Fayda Anlaşmaları ve şikayet mekanizmaları kurulmalıdır. Bu şekilde, yukarıda vurgulandığı gibi, SED süreci statik ve tek seferlik bir işlem yerine son derece dinamik bir yönetim olarak ele alınmalıdır. Dördüncü aşamada, izleme yöntemlerine ilişkin göstergelerin belirlenmesine, izleme sürecinin katılımcı bir yöntemle yürütülmesine, uyumlu yönetim ve periyodik inceleme faaliyetlerinin uygulanmasına ve tüm bu süreçlerin projenin kapanışından sonra dahi devam ettirilmesine büyük önem verilmelidir (Vanclay ve diğerleri, 2015: 50).

3.1. SED ile İlgili Temel Kavramlar

SED'in başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için bazı alt yaklaşımlar ve kavramlar mevcuttur. Bu bölümde, bütüncül ve başarılı bir SED uygulamasında göz önünde bulundurulması gereken kavramlar üzerine bazı açıklamalarda bulunulacaktır.

3.1.1. İnsan Hakları Temelli Yaklaşım (Human Rights-Based Approach – HRBA)

Birleşmiş Milletler, insan haklarını insanlığın temel ihtiyaçlarıyla ilgili olarak “bireyleri ve grupları, temel özgürlükler ve insan onuruna müdahale eden eylemlere karşı koruyan evrensel yasal garantiler” şeklinde tanımlamaktadır (Vanclay ve diğerleri, 2015: 14). İnsan hakları, tüm insanların doğuştan gelen onuruna ve eşit değerine odaklanmaktadır ve bölünemez bir şekilde birbirine bağlıdır (Birleşmiş Milletler, 1948). SED ile ilgili akademik literatür incelendiğinde, insan haklarına dayalı anlayışın en baskın perspektif olduğu açıkça görülmektedir (van der Ploeg, Vanclay, 2017: 35-36). Bilindiği gibi SED, bir faaliyet ya da proje ile ilgili politika, plan ve programların belirli bir çerçevede analiz edilmesi, izlenmesi ve yönetilmesi süreçleriyle ilgilenmektedir. Ticari işletmelerde görev yapan strateji ve proje geliştiricilerinin faaliyetlerini insan haklarını ihlal ederek yürütmeleri gerekmektedir (Kemp, Vanclay, 2013: 86-94). Bu nedenle, insan haklarının iyileştirilmesi ve korunması, tüm politika, plan, program ve proje süreçlerinde ticari işletmeler için büyük önem taşımaktadır (Vanclay ve diğerleri, 2015: 14-15).

3.1.2. Özgür, Önceden ve Bilgilendirmiş Rıza (Free, Prior, and Informed Consent – FPIC)

Özgür, Önceden ve Bilgilendirilmiş Rıza (FPIC), Birleşmiş Milletler'in (2007) Yerli Halkların Hakları Bildirgesi gibi bazı belgelerde yer almasıyla

resmi bir statü kazanmıştır. FPIC, başlangıçta hükümet veya özel sektör projeleri ve operasyonları tarafından etkilenen yerli halkların kendi kaderini tayin hakkını sağlamak amacıyla geliştirilen prosedürel bir mekanizmadır. Yukarıda belirtilen uluslararası sözleşmeleri imzalayan ülkeler ve bu ülkelerde ticari faaliyetlerini yürüten işletmeler, FPIC'in gerekliliklerini ve yükümlülüklerini iç hukuklarında ve operasyonlarında yerine getirmek zorundadır. Özetle, FPIC kavramı, projelerden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen bireylerin onayını almak olarak tanımlanabilir, ancak bu onay sürecini insan hakları temelinde özgür, önceden ve bilgilendirilmiş olarak ilerletmek esastır (Hanna, Vanclay, 2013: 148-149; Vanclay ve diğerleri, 2015: 16-18).

3.1.3. İşletme Sosyal Lisansı (Social Licence to Operate – SLO)

'Faaliyet izni için sosyal lisans' bir kuruluşun gerçekleştirdiği faaliyetlerin tüm ilgili paydaşlar tarafından kabul edilmesi olarak tanımlanabilir (Jijelava, Vanclay, 2017: 1078-1079). Sosyal lisansın herhangi bir yasal prosedür ile ilgisi bulunmamaktadır. Ancak ticari işletmeler, yasal yükümlülükleri yerine getirmenin yanı sıra, herhangi bir alanda faaliyet gösteren bir kuruluşun, operasyonlarından doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen toplulukların sosyal onayını, rızasını ve kabulünü kazanması gerekmektedir. Aksi takdirde, grevler, protestolar, yol kapatmalar, sabotaj ve hukuki işlemler gibi yüzlerce protesto biçimiyle karşılaşabilirler (Hanna ve diğerleri, 2016: 235-238). Bu tür protestolar çalışma duraklamalarına, itibar kaybına ve buna bağlı olarak finansal kayıplara ve maliyet artışlarına yol açabilir (Jijelava ve diğerleri, 2018: 32). Bu nedenle, ticari işletmelerin faaliyet gösterdikleri projelerden etkilenen tüm paydaşların gözünde belli bir düzeyde sosyal meşruiyet kazanması, şeffaf ve hesap verebilir olması büyük önem taşımaktadır. Özetle, ticari işletmelerin topluluk katılımı ilkelerini kullanarak etkilenen tüm topluluklarla saygılı bir şekilde iletişim kurmaları, sürekli etkileşim içinde olmaları gerekmektedir (Boutilier, Thomson, 2011: 264; Vanclay ve diğerleri, 2015: 11).

3.1.4. Etkiler ve Faydalar Anlaşması (Impacts & Benefits Aggrement – IBA)

Projelerden etkilenen topluluklar ile proje geliştiricileri arasında yapılan bir anlaşmadır. Bu anlaşma, projelerin sosyal, ekonomik ve çevresel etkilerini yönetmek ve bu etkilerden doğan faydaları adil bir şekilde dağıtmak amacıyla oluşturulur. IBA'lar, özellikle büyük endüstriyel projeler, maden çıkarma faaliyetleri ve enerji projeleri gibi alanlarda sıkça kullanılır. Bu anlaşmalar, projelerin olumsuz etkilerini en aza indirmek ve topluluklara somut faydalar sağlamak için müzakere edilir. Örneğin, yerel istihdam fırsatları yaratılması,

eğitim ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi, altyapı geliştirilmesi gibi konular IBA kapsamına girebilir. Ayrıca, çevresel koruma önlemleri ve toplulukların kültürel değerlerinin korunması gibi unsurlar da anlaşmalarda yer alabilir. IBA'lar, topluluk katılımını ve onayını sağlayarak projelerin daha sürdürülebilir ve kabul edilebilir hale gelmesine katkıda bulunur. Bu şekilde hem topluluklar hem de proje geliştiricileri için uzun vadeli faydalar sağlanır (Galbraith ve diğerleri, 2007: 36).

3.1.5. Ekvator Prensipleri (Equator Principles)

Ekvator Prensipleri, finans sektörü için sürdürülebilirlik çerçevesini oluşturan bir yapıdır. Uluslararası bankacılık sektörü tarafından geliştirilen bu ilkeler, finansal kurumlar için gönüllü bir ilkeler setidir. Ekvator Prensipleri'nin ana odak noktaları kurumsal sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirliktir. Bu ilkelere imza atan bankalar, çevresel ve sosyal etkilerini ölçmeyen, değerlendirmeyen, izlemeyen veya yönetmeyen ticari şetmelere kredi veya finansman sağlamamayı taahhüt ederler (Ekvator Prensipleri, 2020). Bu bağlamda, Ekvator Prensipleri'ni benimseyen finansal kurumlar, projelerin sürdürülebilirlik ve sosyal sorumluluk kriterlerine uygun olmasını garanti altına alarak daha sürdürülebilir ve sorumlu finansal uygulamaları teşvik etmektedir.

3.1.6. Fayda Paylaşımı ve Paylaşılan Değer (Benefit-sharing and Shared Value)

Fayda paylaşımı, bir projeden elde edilen faydanın, projenin tarafları arasında adil ve dengeli bir şekilde paylaşılmasını ifade etmektedir. Özellikle doğal kaynakların kullanımı ve yerel toplulukların yaşam kalitesi üzerinde projenin etkileri olduğunda, bu kavram önem kazanmaktadır. Ticari şetmeler, bir projeden elde ettiği kârı yerel topluluklarla paylaşarak, bu toplulukların refahını artırabilir. Fayda paylaşımı olumsuz etkileri belirli ölçüde azaltmak ve imkanlar dahilinde olumlu sosyal etki yaratmaktan daha kapsamlı bir anlayışa sahiptir. Diğer bir ifadeyle fayda paylaşımı yaklaşımına göre, bir projenin negatif sosyal etkilerini azaltmanın yanı sıra, projenin faydalarını etkilenen topluluklarla paylaşmak da büyük öneme sahiptir. Bu sayede, sadece şetme değil, çevre ve toplum da projeden fayda sağlar ve faaliyet izni için sosyal lisans elde edilmiş olunur (Dünya Bankası, 2009: 5; Adebayo, Werker, 2021: 1-3).

Paylaşılan değer ise bir ticari şetmenin hem kendi hem de toplumun refahını artırmak için iş stratejilerini şekillendirdiği bir yaklaşımı ifade eder. Şirketler, kâr elde etme amacının ötesine geçerek, çevresel ve toplumsal sorunları çözerek hem kendileri için değer yaratır hem de topluma fayda sağlarlar.

Bu yaklaşım, sadece karşılıklı faydaya dayanan bir iş modeli oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda şirketlerin uzun vadeli sürdürülebilirliklerini de artırır. Örneğin, bir gıda şirketi, sağlıklı gıda ürünleri üreterek hem kâr elde eder hem de toplumun sağlıklı beslenme ihtiyacına katkıda bulunur, böylece sunduğu değeri paylaşmış olur (Vanclay ve diğerleri, 2015: 11; Jackson, 2016: 302).

3.1.7. Çevresel, Sosyal ve Yönetişim Konuları (Environmental, Social, and Governance Issues – ESG)

Sorumlu Yatırım İlkeleri Girişimi'ne (Principles for Responsible Investment, 2011) göre ESG, işletmelerin faaliyet gösterdiği çevreye, topluma ve kurumsal yönetim uygulamalarına olan etkisini değerlendiren bir dizi kriterdir. Bu kriterler, yatırımcıların ve diğer paydaşların, söz konusu işletmelerin uzun vadeli başarısı ve sürdürülebilirliği hakkında daha bilinçli kararlar vermelerine yardımcı olur. Çevresel boyut; iklim değişikliği, kirlilik, atık yönetimi ve doğal kaynakların kullanımı gibi konuları kapsamakta olup işletmelerin bu konulardaki performansı ve sürdürülebilir kaynak kullanımı gibi adımlarla değerlendirilmektedir. Sosyal boyut ise genel olarak insan hakları, çalışma koşulları, iş güvenliği ve kapsayıcılık gibi konuları içermektedir. İşletmelerin bu konulardaki performansı, adil çalışma koşulları sağlama, insan haklarına saygı duyma ve kapsayıcı bir çalışma ortamı oluşturma gibi adımlarla değerlendirilir. Yönetişim ile ilgili boyut ise kurumsal yönetim, etik, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi konuları kapsamaktadır. İşletmelerin bu boyut ile ilgili performansı, sağlam bir kurumsal yönetim yapısına sahip olma, etik davranma, paydaşlarla açık iletişim kurma ve hesap verebilirlik ilkelerine uyma gibi adımlarla değerlendirilir. Özetle, ESG kriterleri, şirketlerin sadece finansal değil, aynı zamanda çevresel ve sosyal sorumluluklarını da yerine getirmesini teşvik ederek daha sürdürülebilir bir geleceğe katkıda bulunmaktadır (Armstrong, 2020: 8).

3.2. Uluslararasılaşma Sürecinde SED'in Rolü ve Ticari İşletmelere Sunacağı Olası Katkılar

Günümüzün küresel serbest piyasa koşullarında uluslararasılaşmayı amaçlayan ticari işletmeler faaliyet ve projelerin öncesinde, sırasında ve sonrasında paydaşların görüşlerinin alınması ve paydaş endişelerinin sürekli analizi; etkilenen bireylerin ve grupların ihtiyaç ve taleplerinin karşılanması; sosyal etkilerin izlenilmesi ve yönetilmesi; bir izleme planının geliştirilmesi; sosyal etki yönetim planının (SEYP) hazırlanması; olumsuz sosyal etkilerin en aza indirilmesi; sosyal kalkınma fırsatlarının artırılması; faaliyet ve projelerin alternatiflerinin dikkate alınması; süreç boyunca insan haklarına

tam saygı gösterilmesi; doğrudan ve dolaylı olarak etkilenen tüm kişilerden özgür, önceden ve bilgilendirilmiş rızanın (FPIC) alınması; faaliyet izni için sosyal lisansın elde edilmesi; teknik olmayan ve sosyal risklerin göz önünde bulundurulması; Ekvator Prensipleri'ne uyum sağlanması; çevresel, sosyal ve yönetim konularına değer atfedilmesi; etkilenen topluluklarla bir Etkiler ve Faydalar Anlaşması müzakere edilmesi (Esteves ve diğerleri, 2012: 35-36) gibi hususlara özen göstermelidir. Yukarıda sözü edilen hususlara özen göstermek SED uygulayarak mümkün olabilecektir ve SED'in uygulanması ile birlikte ticari işletmeler; devletler arası sözleşmeler, uluslararası finansal kuruluşlar ve çok paydaşlı girişimler tarafından yayınlanan standartlar, deklarasyonlar ve sözleşmelere uyum sağlayabilecektir.

SED, uluslararasılaşmayı amaçlayan ticari işletmeler için günümüzde bir seçenekten ziyade bir zorunluluk haline evrilmektedir. SED uygulayan işletmeler uluslararasılaşma anlamındaki en önemli ve kritik engeli kaldırmış olacak ve sürdürülebilir rekabet avantajını elde etme konusunda fırsatlar yakalayabilecektir. Böylece, operasyonlarının sosyal ve çevresel etkilerini anlayabilecek, yönetebilecek ve iyileştirmeleri için sistematik bir çerçeveye sahip olacaktır. Bu durum, çok yönlü olarak rekabet avantajına sahip olmalarının önünü açacaktır. Örneğin, itibar yönetimi konusunda proaktif bir yaklaşım sağlayarak, farklı ülkelerdeki kişi ve kurumlar nezdinde güven inşa edecek ve marka değerlerinde artış yaşanacaktır. Uluslararası standartlara uyumu sağlayarak yasal riskleri azaltacak ve eş zamanlı olarak yatırımcı güvenini artırarak finansmana erişimi kolaylaştıracaktır. Çalışan bağlılığını ve motivasyonunu yükselterek daha yetenekli çalışanların kuruma kazandırılmasını ve elde tutulmasını sağlayacaktır. Yeni pazar fırsatlarında faaliyet yürütülmesini teşvik ederek işletmelerin toplumsal ihtiyaçlara cevap veren sürdürülebilir ürün ve hizmetler geliştirmesinin önünü açacaktır. Kısacası SED, işletmelere yalnızca riskleri azaltma konusunda yardımcı olmayacak, aynı zamanda değer yaratma ve uzun vadeli sürdürülebilir büyüme için yeni yollar açacak ve rekabetçi bir pazarda öne çıkma imkanı sunacaktır.

4. SONUÇ

Ticari işletmelerin uluslararasılaşma hedeflerine ulaşmasında SED kritik bir rol oynamaktadır. SED, işletmelerin yabancı ülkelerdeki faaliyetlerinin yerel topluluklar ve çevre üzerindeki potansiyel etkilerini anlamaları ve olası olumsuzlukları en aza indirmeleri için bir yol haritası sunmaktadır. Bu sayede işletmeler etik ve sürdürülebilir bir şekilde faaliyet gösterdiklerini kanıtlayarak uluslararası alanda itibar ve güvenilirliklerini artırabilirler. SED aynı zamanda Birleşmiş Milletler, OECD, Dünya Bankası ve Avrupa Birliği

gibi uluslararası kuruluşlar tarafından yayınlanan anlaşma, sözleşme ve politika belgelerine uyum sağlamalarına da yardımcı olmaktadır. Yatırımcılar ve diğer paydaşlar, sosyal sorumluluk bilinciyle hareket eden işletmelere daha fazla ilgi gösterdiğinden, SED yeni pazarlara giriş ve yatırım çekme konusunda önemli bir avantaj sağlamaktadır. Sonuç olarak, SED, işletmelerin etik değerlere bağlı kalarak, uluslararası standartlara uyum sağlayarak ve rekabet güçlerini artırarak küresel pazarda başarıya ulaşmalarını destekleyen güçlü bir araç olarak ön plana çıkmaktadır.

Kaynakça

- Adebayo, E., Werker, E. (2021). How much are benefit-sharing agreements worth to communities affected by mining?. *Resources Policy*, 71, 101970.
- Armstrong, A. (2020). Ethics and ESG. *Australasian Accounting, Business and Finance Journal*, 14(3), 6-17.
- Boutilier, R.G. (2014). Frequently asked questions about the social licence to operate. *Impact Assessment Project Appraisal*, 32 (4), 263-272.
- Cuervo-Cazurra, A., Maloney, M. M., Manrakhan, S. (2007). Causes of the difficulties in internationalization. *Journal of international business studies*, 38, 709-725.
- Equator Principles (2020). The Equator Principles 4. https://equator-principles.com/app/uploads/TheEquator-Principles_EP4_July2020.pdf
- Esteves, A.M., Franks, D., Vanclay, F. (2012). Social impact assessment: the state of the art. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 30(1), 34-42.
- European Commission (2009). European Commission Impact Assessment Guidelines. Brussels: European Commission. https://ec.europa.eu/smart-regulation/impact/commission_guidelines/docs/iag_2009_annex_en.pdf
- European Commission. (2011). Empowering people, driving change: Social innovation in the European Union. Bureau of the European Policy Advisers, European Commission. https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/empowering-people-driving-change-social-innovation-european-union_en
- European Commission. (2015). The Social Business Initiative of the European Commission. <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/14583/attachments/3/translations/en/renditions/pdf>
- European Commission (2024). Impact Assessments. Brussels: European Commission. https://commission.europa.eu/law/law-making-process/planning-and-proposing-law/impact-assessments_en
- European Investment Bank (2022) Environmental and Social Standards. Luxembourg: European Investment Bank. https://www.eib.org/attachments/publications/eib_environmental_and_social_standards_en.pdf
- Galbraith, L., Bradshaw, B., Rutherford, M. B. (2007). Towards a new supra-regulatory approach to environmental assessment in Northern Canada. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 25(1), 27-41.
- Hanna, P., Vanclay, F (2013) Human rights, Indigenous peoples and the concept of Free, Prior and Informed Consent, *Impact Assessment and Project Appraisal*, 31:2, 146-157.
- International Finance Corporation (2012). Performance Standards on Environmental and Social Sustainability. <http://www.ifc.org/wps/wcm/con>

nect/115482804a0255db96fbffd1a5d13d27/PS_English_2012_Full-Document.pdf?MOD=AJPERES

International Finance Corporation (2015). *The Art and Science of Benefit Sharing in the Natural Resource Sector*. World Bank.

International Labour Organization (1958). *Discrimination (Employment and Occupation) Convention*, C111. <https://www.refworld.org/docid/3ddb680f4.html> International Labour Organization (ILO). *Indigenous and Tribal Peoples Convention*, C169, 27 June 1989, C169. <https://www.refworld.org/docid/3ddb6d514.html>

International Labour Organization (1998). *ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work (amended 2022)*. https://www.ilo.org/declaration/thedeclaration/textdeclaration/WCMS_716594/lang--en/index.htm

ISO (2010). *ISO 26000:2010 Guidance on Social Responsibility*. International Organization for Standardization <https://www.iso.org/obp/ui/en/#iso:std:iso:26000:ed-1:v1:en>

ISO (2015a) *ISO 9001:2015 Quality Management Systems*. International Organization for Standardization. <https://www.iso.org/standard/62085.html>

ISO (2015b). *ISO 14001:2015 Environmental Management Systems*. International Organization for Standardization. <https://www.iso.org/obp/ui/en/#iso:std:iso:14001:ed-3:v1:en>

ISO (2018a). *ISO 45001:2018 Occupational Health and Safety Management Systems*. International Organization for Standardization. <https://www.iso.org/obp/ui/en/#iso:std:iso:45001:ed-1:v1:en>

ISO (2018b). *ISO 10002:2018 Quality Management — Customer Satisfaction — Guidelines for Complaints Handling in Organisations*. International Organization for Standardization. <https://www.iso.org/obp/ui/en/#iso:std:iso:10002:ed-3:v1:en>

ISO (2023). *About Us*. International Organization for Standardization. <https://www.iso.org/about-us.html>

Jackson, K. T. (2016). *Economy of mutuality: Merging financial and social sustainability*. *Journal of Business Ethics*, 133, 499-517.

Jijelava, D., Vanclay, F. (2017). *Legitimacy, credibility and trust as the key components of a Social Licence to Operate: An analysis of BP's projects in Georgia*. *Journal of Cleaner Production*, 140 (Part 3), 1077-1086.

Jijelava, D., Vanclay, F. (2018). *How a large project was halted by the lack of a Social Licence to Operate: testing the applicability of the Thomson and Boutilier Model*. *Environmental Impact Assessment Review*, 73, 31-40.

Kemp, D., Vanclay, F. (2013). *Human rights and impact assessment: clarifying the connections in practice*. *Impact Assessment & Project Appraisal*, 31(2), 86-96.

- Liang, X., Lu, X., Wang, L. (2012). Outward internationalization of private enterprises in China: The effect of competitive advantages and disadvantages compared to home market rivals. *Journal of World Business*, 47(1), 134-144.
- Lim, T. (2010). Measuring the value of corporate philanthropy: Social impact, business benefits and investor returns. *Business Benefits and Investor Returns* (February 22, 2010).
- OECD. (2011). OECD Guidelines for Multinational Enterprises (2011 edition). Paris: Organisation for Economic Cooperation and Development.
- OECD (2015). G20/OECD Principles of Corporate Governance. OECD Publishing. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264236882-en.pdf?expires=1686999996&id=id&accname=guest&checksum=8AEB2426BFBC2525F2B7772B8A60ED42>
- OECD. (2018). Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct. OECD Publishing. <https://mneguidelines.oecd.org/OECD-Due-Diligence-Guidance-for-Responsible-Business-Conduct.pdf>
- OECD (2020). Social economy and the COVID-19 crisis: Current and future roles. OECD Publishing.
- Principles for Responsible Investment. (2011). Strategy and work programme 2011-2013. http://www.unpri.org/files/2011_PRI_SWP.pdf
- United Nations. (1945). Charter of the United Nations. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b3930.html>
- United Nations. (1948). Universal Declaration of Human Rights. <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2021/03/udhr.pdf>
- United Nations (1966a) International Covenant on Civil and Political Rights, https://treaties.un.org/doc/treaties/1976/03/19760323%2006-17%20am/ch_iv_04.pdf
- United Nations (1966b). International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, <https://www.refworld.org/docid/3ae6b36c0.html>
- United Nations (1989) Convention on the Rights of the Child. Geneva: UNICEF. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/crc.pdf>
- United Nations (1992) Rio Declaration on Environment and Development. A/CONF.151/26 (Vol. I). https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf
- United Nations (2004). Convention against Corruption. A/58/422 <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/>
- United Nations (2007b) Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. United Nations A/61/L.67 and Add.1. https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/wp-content/uploads/sites/19/2018/11/UNDRIP_E_web.pdf

- United Nations (2011). Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations 'Protect, Respect and Remedy' Framework'. United Nations HR/ PUB/11/04. https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/publications/guidingprinciplesbusinessshr_en.pdf
- United Nations (2015). Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development, A/RES/70/1. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/89/PDF/N1529189.pdf>
- United Nations (2018). Global Compact on Refugees, A/RES/73/151. <https://globalcompactrefugees.org/sites/default/files/2019-12/Global%20compact%20on%20refugees%20EN.pdf>
- United Nations Global Compact. (2023). The Power of Principles. UN Global Compact. (online) <https://unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles>
- Vanclay, F. (2020). Reflections on Social Impact Assessment in the 21st century. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 38(2), 126-131.
- WFTO (2013). 10 Principles of Fair Trade. World Fair Trade Organization. <https://wfto.com/sites/default/files/WFTO%2010%20Principles%20poster%20ENG.pdf>
- WFTO (2018). The International Fair Trade Charter. World Fair Trade Organization. https://wfto.com/sites/default/files/2018_FTCharter_English_SCREEN.pdf
- WFTO (2019). Guarantee System Handbook: Effective WFTO Fair Trade Standard - Version 4.2. World Fair Trade Organization. <https://wfto.com/sites/default/files/WFTO%20Guarantee%20System%20Handbook%20-%20updated%20August%202019.pdf>
- World Bank (2019). Benefit Sharing at Scale: Good Practices for Results-Based Land Use Programs. World Bank. <http://hdl.handle.net/10986/32765>